

Sözlük ve Metinlerarasılık

DR. ÖĞR. ÜYESİ TANER TURAN*

Öz

Geniş bir inceleme alanına sahip olan sözlük, yapısökümcü bir bakış açısıyla yapıt ve metin karşıtlığının bir parçası hâline getirilmiştir. Yapıt/metin karşıtlığı sözlüğün başka bir biçimde inceleme nesnesi hâline getirilmesine olanak sağlamıştır. Bir başvuru kaynağı olarak sözlük temelde yapıttır. Sözlüğün bir yapıt oluşu onun bir töz olduğunu ve bir bağlamda bulunmadığını gösterir. Ancak sözlük bir biçim olarak alıntılanıp metin hâline gelebilir. Burada metinsellik kavramı devreye girer. Metinselliğin devreye girişiyle birlikte metinlerarası ilişki başlar, çünkü yapısökümcü bir perspektifte dünyanın kendisi bir metindir ve her şey metinlerarasıdır. Bu doğrultuda metinlerarası ilişkinin başlamasıyla beraber sözlük yalnızca bir metin değil, bir ara-metin hâline gelerek metinlerarası ağın bir parçası olur. Böylece her sözlükbirim, birer töz olmaktan çıkıp biçime kavuşarak metinleşir. Bu çalışmada da söz konusu savdan hareketle sözlük ve metinlerarası ilişki tartışılmış ve sözlüğün bir biçim olarak alıntılanıp metinleşebileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Mehmed Celâl'in dönemi için ilginç sayılabilecek metni *Sevda Lüğatî* inceleme nesnesi hâline getirilmiş, yapıt-metin kavramından hareketle sözlüğün nasıl metinleşebileceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Sözlük, metinlerarasılık, anıştırma, alıntı, yanmetinsellik, Mehmed Celâl, *Sevda Lüğatî*.

DICTIONARY AND INTERTEXTUALITY

Abstract

The dictionary, which has a wide field of study, has become a part of the opposition between work and text from a deconstructionist perspective. The work/text opposition allowed the dictionary to become an object of examination in a different way. As a reference source, the dictionary is essentially a work. The fact that the dictionary is a work shows that it is a substance and does not exist in a context. However, the dictionary can be quoted as a form and become a text. This is where the concept of textuality comes into play. With the introduction of textuality, intertextual relationship begins, because in a deconstructionist perspective, the world itself is a text and everything is intertextual. In this direction, with the beginning of the intertextual relationship, the dictionary becomes not only a text but also an intertext and becomes a part of the intertextual network. Thus, each lexeme ceases to be a substance and becomes a text by gaining form. In this study, based on the mentioned thesis, the dictionary and intertextual relationship are discussed and it is tried to show that the dictionary can be quoted and textized as a form. In this context, Mehmed

* Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, tanerturan@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4747-2331.

Gönderilme Tarihi: 7 Eylül 2023

Kabul Tarihi: 27 Ekim 2023

Celâl's text *Sevda Lügâtî*, which can be considered interesting for its period, has been made the object of examination, and it has been tried to reveal how the dictionary can be textualized, based on the concept of work-text.

Keywords: Dictionary, intertextuality, allusion, citation, paratextuality, Mehmed Celâl, *Sevda Lügâtî*.

GİRİŞ

Sözlük, kavramsal olarak geniş bir araştırma alanı oluşturur. Temelde bir dilin sözcük ve deyimlerini bir araya getirerek bunları açıklayan bir ürün olarak tanımlanan sözlük (17.07.2023), kavramsal açıdan farklı şekillerde incelenebilir. Genel olarak tanımları bünyesinde barındıran, bir gösterenin başka gösterenlerle açıklandığı ve "birim" kavramının öne çıktığı sözlükler, genel olarak bir başvuru kaynağı biçiminde kullanılır. Sözlükbilimde sözlük, seçilmiş bir dizi sözcüğü (veya diğer dil birimlerini) bir araya getiren ve bunlar hakkında bilgi sağlayan dilsel bir ürün olarak tanımlanmaktadır. Bir sözlükteki birimlerin seçilme ve sıralanma şekli onun makro-yapısını, birimlerle ilgili bilgiler ise sözlüğün mikro-yapısını oluşturur (Cabr , 1992, s. 31). Bu yapısal tanımlama, sözlükbirim (İng. Lexeme) kavramına gönderimde bulunur. Sözlükbirimler genellikle belirli bir dilbilgisi bağlamında bir biçim (yazı/ses ögesi) ile bir anlam (anlambilimsel değer) bileşenin birleşimi olarak tanımlanır (Hartman ve James, 1998, s. 83). Buna göre sözlükbirim, gösterge terimiyle yakınlık gösterir. Söz konusu yakınlık, meta-sözlükbilimle ilişkilidir. Meta-sözlükbilimde gösterge, bir gönderge yapıtın (İng. Reference work) yapısında bir sözlük maddesinin konumlandırılabilceği kavramsal konum olan başsözcük (İng. Lemma) ile ifade edilir (Hartman ve James, 1998, s. 126). Çünkü başsözcük kavramı sözlüğün hem makro-yapısı hem de mikro-yapısıyla ilişkilidir. Söz konusu durum sözlük bağlamında her bir birimin kendi içerisinde tamamlandığını ve bir düzene sahip olduğunu ortaya koyar. Düzen, başsözcüklerin hem makro-yapısı (seçilme ve sıralanma şekli) hem de mikro-yapısıyla (birimlerle ilgili bilgiler) ilişkili olup sözlüğün bir metin biçiminde oluşturulmadığını göstermeye yarar. Böylece sözlük, bir gönderge yapıt olarak görülmektedir. Çünkü sözlük, bir metin olarak yazar tarafından oluşturulamaz, gerçek anlamda, yazarsız metnin prototipi olarak görülür (Frawley, 1985, s. 12). Buna göre sözlüklerin metinsellik bakımından bir bağlamı yoktur. Yazarsız metnin prototipi olarak açıklamalara ve tanımlara yer veriliyor oluşu sözlüğün birim kavramına odaklandığını ve bir töz olarak yorumlanabileceğini gösterir. Ancak yapısökümcü bir bakış açısıyla her şeyin bir metin olduğunu ve metinleştirildiğini göz önünde bulundurmak sözlük incelemelerini başka bir bakış açısıyla gerçekleştirmeye olanak sağlamaktadır. Bu durum, sözlük kavramının belirli durumlar dâhilinde bir biçime kavuşabileceğini ifade eder. Buna göre sözlük, bir yazı biçimidir. Bir yazı biçimi olarak sözlüğün biçimi ve biçemi kimi metinler tarafından alıntılanır. Sözlüğün biçim ve biçem olarak alıntılanması, sözlük kavramının metinleşmesine gönderimde bulunur. Bu metinleşme temelde seçme işlemiyle yakından ilişkilidir.

Sözlük ve seçme arasındaki ilişki hem töz hem de biçim olarak sözlük kavramının doğasında önemli bir yer tutar. Sözlüğün de metinleşmesi ve bir yazı biçimi oluşu seçme ilişkisiyle ifade edilebilir. Böylece dizisel ve dizimsellik kavramlarının devreye girdiği açıktır. Saussure'den hareketle seçme işlemine gönderimde bulunan dizisellik, sözlük kavramı bağlamında bir bellek gibi

tanımlanabilir. Dizimsellik kavramı ise sözlüğün seçilip oluşturulduğu son şekli ifade eder (1998, s. 181-185). Söz konusu yapı post-yapısalcı bir perspektifte düşünüldüğünde sözlüğün de bir “yazı” biçimi olarak görülebilmeye olanak sağlar. Sözlük de yazı eylemi gibi “seçilmiş bir dizi sözcüğü” bir araya getirmektedir. Bununla beraber yazının çok boyutlu olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Derrida da bu bağlamda anlamın sabit olmadığını vurgulamak ve yazının konuşmayı kopyalamadığını göstermek adına *différance* kavramını ileri sürer. Bu doğrultuda gösteren/gösterilen kavramlarını tersine çevirerek “iz” (İng. Trace) kavramını vurgular. Ona göre iz, yazının bir gücüdür ve yazı, dilin kökenidir (Leitch, 1983, s. 28). Bundan hareketle Derrida, konuşmanın yazıya üstünlüğünü ileri süren sözmerkezci anlayışı hedef alarak yazı kavramını öne çıkarır:

(...) sadece alfabetik, piktografik veya ideografik yazım işinin fiziksel jestlerine değil, bunu mümkün kılan şeylerin bütününe; sonra, imleyen yüzün ötesinde, bizzat imlenen yüze; oradan da herhangi bir ‘kaydetme’ olayına meydan veren, harfli (litteral) olsun olmasın her şeye, hatta uzaya dağıttığı şey insan sesi olayına yabancı bile olsa: sinematografi, koreografi elbette ama resimsel, müzikal, yontusal vb. ‘yazı’ da var (2014, s. 17).

Derrida’nın bu görüşünden hareketle sözlüğün doğasında da sözlükbilimsel düzlemde görüldüğü gibi bir “yazı” biçimi olduğu ileri sürülebilir. Bu doğrultuda bu yazı biçimine “sözlüksel yazı” demek mümkündür. Sözlük, “bir kültürde, kullanıcılarının yeni gösterenlere ve dolayısıyla diğer metinlere erişimini sağlamak için yazılı temsil sistemindeki donukluğa aracılık eden bir metin olarak ortaya çıkar. Kısaca sözlük, metinötesinin (İng. Meta-text) yazılmasıdır (Frawley, 1985, s. 6). Sözlüğün metinötesi kavramına gönderimde bulunması, post-yapısalcı bir düzlemde sözlük ve metinlerarasılık arasında bağ kurulmasına olanak sağlar. Çünkü postyapısalcılar, metinlerin veya kültürel gösterge sistemlerinin -sözlüğü bu bağlamda düşünmek mümkündür- bilimsel olarak incelenmesi yönündeki her türlü iddiayı reddederler ve tüm metinlerin çokanlamlı olduğunu ileri sürerler (Allen, 2000, s. 217). Buna göre bir metinde sabit anlamlar yoktur. Bu savı daha da somutlaştırmak adına “yazı” ve “metinsellik” kavramlarından hareketle “yapıt-metin” karşıtlığı üzerinde düşünmek yerinde olur.

Her şeyin “yazı” kavramı altında ifade edilmesi, metinselliğin de ifade edilmesine yarar. Böylece “yapıt” ve “metin” kavramları öncelenir. Bu bağlamda Barthes’ın görüşleri sözlük kavramı bağlamında değerlendirilebilir. Barthes, yapıt ile metin arasındaki farkı şu şekilde dile getirir: “yapıt, bir töz parçasıdır, kitapların bulunduğu bir uzamda (örneğin, bir kütüphanede) bir yer işgal eder; metin ise yöntembilimsel bir alandır” (2013, s. 71) ve metin, “sözcelemenin kurallarının (mantıksallık, okunurluk) sınırlarına doğru ilerleyen bir varlıktır” (2013, s. 72). Yukarıda üzerinde durulduğu gibi sözlük bir gönderge yapıttır, Barthes’ın tanımladığı gibi kitapların bulunduğu bir uzamda yer alır ve bu yüzden sözlük, temelde bir yapıt, hatta gönderge yapıt olarak görülebilir. Sözlük, sözlüğün en küçük anlamlı parçası olan sözlükbirimlerden oluşur ve bu birimlerin hepsi bir bağlama ait olmadığından birer töz olarak görülebilir. Bu yüzden sözlükler temelde başvuru kitaplarıdır. Ancak sözlüğün bir metin olarak alınması ve metinselliğinin öne çıkarılması, biçim olarak sözlük biçiminin metinlerarası düzlemde alıntılanmasıyla gerçekleşir. Çünkü bütün metinler, diğer söylemlerin bir araya gelerek oluşturduğu bir ağ içerisinde yer alır. Böylelikle “sözlük ve metinlerarasılık” arasında bir bağıntı kurulur.

Sözlüğün biçim olarak alıntılanıp metinleşmesi, onun bir bağlama yerleştirilmesi aracılığıyla gerçekleştirilir. Böylece sözlük biçimi, metne eklenerek metinselliğe gönderimde bulunur ve bir ara-metin hâline gelir. Bir biçime kavuştuğundan metin olarak algılanabilir, metin olarak algılanması sonucunda metinlerarası süreci de başlatmış olur. Çünkü bir biçim olarak alıntılanan sözlük, özümsemiği ve dönüştürdüğü diğer metinlere bağlı olarak ele alınabilir ve bunun sonucunda Kristeva'nın belirttiği gibi "öznelerarasılık kavramının yerine metinlerarasılık kavramı yerleştirilir" (1980, s. 66). Metinlerarasılık kavramının yerleştirilmesi, sözlük biçiminin alıntılanmasıyla birlikte yine "seçme" işini öne çıkarır. Dizisel bağının bir ifadesi olan seçme işi burada, metinlerarası sürece gönderimde bulunmaktadır, çünkü "metin özerk veya birleşik bir nesne değil, diğer metinlerle bir dizi ilişkiden doğar. Her metin bir ara-metindir" (Leitch, 1983, s. 59). Böylece sözlük, bir yazı biçimi olarak alıntılanıp metne dönüştürülebildiğinden bir ara-metin (İng. Inter-text) hâline getirilir. Sözlüğün ara-metin oluşu, sözlüğün metinlerarasılaştığını göstermesi bakımından önemlidir. Bunun temelinde de post-yapısalcı bir görüşün olduğunu belirtmek yerinde olur. Bu noktada yine Derrida'nın görüşleri önem kazanır. Derrida için "anlam, bağlamdan bağlama geçtiğinde asla aynı kalmaz, çünkü gösterilen dolaşıma sokulduğu, çeşitli gösteren zincirlerince değiştirilecektir" (Sarup, 2004, s. 54). Söz konusu bakış açısı her şeyin metinlerarası/göstergelerarası bir düzlemde anlam ürettiğini ifade etmeye yarar, çünkü metinlerarasılık/göstergelerarasılık bağlamında her metin, Derrida'nın vurguladığı şekilde bir gösterilen gibi başka bir metin dâhilinde yeniden dolaşıma sokularak farklı anlamlarla kuşatılır ve çok-anamlı hâle getirilir.

Sözlüğün bir biçim olarak alıntılanıp metinselleşmesi, şüphesiz belirli kavramların incelemenin bir parçası hâline gelmesine olanak sağlar. Unutmamak gerekir ki "her şey bir metinlerarasıdır" sözü, metinlerarasılığın bilinçli bir tercihin sonucunda gerçekleştiğini ifade eder. Sözlük ve metinlerarasılık bağlamında da bunu gözden kaçırmamak gerekir. Bu bağlamda üst-metinsellik kavramına dikkati çekmek yerinde olur. Üst-metinsellik, "metnin genel bir ulama sessiz, kapalı ya da kısa ve özlü olarak bağlanması; her özgün metnin bağlı olduğu genel ya da aşkın ulamların -söylem tipleri, sözcelem biçimleri, yazınsal türler, vb. bütünü olarak tanımlanır" (Aktulum, 2014, s. 70). Üst-metinsellik kavramına bu noktada başvurulması, bir metnin biçim, biçem ve tür olarak sözlükle bağ kurmasından kaynaklanır. Sözlük ve metinlerarasılık arasındaki metinlerarası ilişki, ilk olarak üst-metinsellik düzleminde kurulur. Böylece sözlük, sözlük-metin hâline gelir ve sözlük-metin bağlamında gerçekleştirilebilecek metinlerarası inceleme, ana-metinsellik düzlemine taşınır.

Bilindiği üzere ana-metinsellik ile bir B metnini (ana-metin) daha önceki bir A metniyle (alt-metin) birleştiren ve üzerine yorumdan farklı bir şekilde aşılmuş herhangi bir ilişki kastedilir (Genette, 1997, s. 5). Sözlük-metin bağlamında bu ilişki, "bir metinde bir ya da birden fazla başka metnin bulunması" (Aktulum, 2011, s. 459) anlamına gelen ortakbirliktelik ilişkisiyle kurulur. Bu bağlamda ortakbirliktelik bünyesinde bulunan "alıntı ve gönderge", "gizli alıntı-aşırma" ve "anıştırma" kavramları devreye girer. Belirtildiği gibi her metin bir ara-metindir ve sözlük-metin de metinlerarası olduğundan bu kavramlarla incelenebilir. Metinlerarası düzlemde bütün bu kavramsal tanımlardan hareketle oluşturulan yapı, Barthes'ın görüşlerinden hareketle bir töz olarak ele alınan sözlüğün bir biçim dâhilinde sözlük-metin olarak anlamlandırılmasına olanak sağlamaktadır. Çünkü bir metin, yalnızca önceki bir söylem gövdesi aracılığıyla anlaşılacaksa

(Culler, 2001, s. 121) -ki bu her metnin bir ara-metin ve her şeyin de metinlerarası olduğuna tekrardan gönderimde bulunur-, sözlük-metin de metinlerarası düzlemde anlamlandırılabilir.

BİR UYGULAMA: SEVDA LÜGÂTI

Mehmed Celâl tarafından yazılan *Sevda Lügâti* adlı sözlük-metin dönem içerisinde kendine özgü bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumu metinlerarası bir bakış açısıyla ele almadan önce sözlükbilimsel açıdan değerlendirmek yerinde olur. Bilindiği üzere sözlükbilim, “sözlük hazırlama yolları, yöntemleri ve tekniklerini konu alan, işleyen kuramsal ve uygulamalı bir bilim dalıdır” (Kahraman, 2016, s. 3293). Tanımdan da anlaşılacağı üzere sözlükbilim bir “yapıt” olarak sözlüğün nasıl meydana getirildiği üzerinde fikir verir. Ancak metin olarak sözlüğün hazırlanması ve bir sözlük-metin olarak ortaya çıkması, kuramsal çerçeve dâhilinde tanımlanan üst-metinsellik ve ana-metinsellik zaman zaman da yan-metinsellikle yakından ilişkilidir. Bir sözlük-metin olarak metnin ortaya çıktığı savından hareketle *Sevda Lügâti* üzerinde bu üç kavramdan hareketle durmak yerinde olur.

1912 yılında yayımlanan *Sevda Lügâti* adlı metin, adından da anlaşılacağı üzere sevdaya dair sözcüklerin tanımlanması ve ortakbirliktelik ilişkisi dâhilinde bir bağlama yerleştirilerek anlamlandırılmasını esas alır. Bu bağlamda kitabın kapağında olan “Karilerime ithaf” sözcüğü önemlidir. Metnin okurlara ithaf edilmesi, sözlüğün bir yapıt olmaktan çıkarak metinleştiğini ve bir sözlük-metin hâline getirildiğini ortaya koyar. Çünkü bir yapıt olarak sözlük bir başvuru kaynağıdır, kimse bir sözlüğü alıp baştan başlayıp okumayacaktır. Ancak *Sevda Lügâti* her ne kadar alfabetik olarak dizimlense de metinselliği ön planda tutmaktadır. Söz konusu metinsellik, ilk olarak sözlüğün aşka/sevdaya dair sözcüklerin göstergeleştirilmesi aracılığıyla gerçekleştirilir. Ardından alıntı ve anırtırma aracılığıyla hem sözceleme öznesinin hem de dönemin şiirine dair bir poetik metin hâline gelir. Bu yüzdendir ki *Sevdâ Lûgati* bir sözlük-metin olarak yorumlanıp anlamlandırılabilir. Ancak yapısal anlamda bu sürecin nasıl oluşturulduğunu ortaya koymadan önce sözlük-metinde yer alan göstergeleri şu şekilde göstermek yerinde olur:

Elif (ا)	Âteş	İctinab	İhmîrâr	Ahter	Armağan
	Âzâde-gî	İzdivac	Ezhar	İstitar	İstigna
	Eşk	İşkence	Âşiyân	Iztrab	İğbirar
	Efgân	Efsûs	Efsûn	Akdâh	İklil
	Îlâhe	Îlbâs	İlticâ	Elhân	Elmâs
	Amân	Emânet	İmdâd	Emvâc	İncâz
	İnşirâh	İnfiâl	İnsaf	Engüşt	Âvihte
	Âh	Ahen-ger	Âhû	Eylül	Âyine
	İftirâ				
Be (ب)	Bâd	Baran	Bâzu	Bâğ-bân	Bâlîn
	Bedevî	Bedîa	Burka	Berk	Bergüzâr
	Bernâ	Bürehne	Bekâm	Bikr	Bekri

	Belâ	Bülbül	Billûr	Benât	Bend
	Benefşe	Bûy	Bâhâr	Bahâne	Bühtân
	Behçet	Bî-vefâ			
Pe (پ)	Pâk-dâmân	Pîr	Perrân	Perestiş	Pervâz
	Pervâne	Pejmürde	Pistân	Penbe	Penc
	Pinhân	Piyâle	Peyâm	Pirâhen	
Te (ت)	Târ ü mâr	Târih	Teellüm	Temîn	Tebessüm
	Tuhfe	Tahkir	Tahammül	Tedbîr	Ter
	Tesettür	Teselli	Teslim	Teşbih	Teşrin-i Evvel
	Tesâdüf	Tasvir	Tatir	Tehevvür	
Se (ث)	Sebât	Servet			
Cim (ج)	Câzibe	Câme-kân	Cahim	Cesâret	Cilve
Çim (چ)	Çemen				
Ha (ح)	Habâbe	Hacle	Harâm	Harf-endâz	Hüzün
	Hakaret	Halka			
Hı (خ)	Hâr	Hâl	Hâkister	Harâbe	Hirâm
	Hazân	Hande	Hâb-gâh	Hulyâ	Hunûn
Dal (د)	Diriğ	Dest	Dürr	Dâm	Dâmân
	Dest-mâl	Def	Desise	Dendân	Denî
Zel (ذ)	Zülâl				
Re (ر)	Rübâ	Ranâ	Rakîb	Rükû	Riyâh
Ze (ز)	Zebânî	Zânû	Zerrîn	Zümrüd	Zen
	Zanbak	Zehir			
Je (ژ)	Jale				
Sin (س)	Sâkiye	Sâye	Serzeniş	Sermâ	Servî
	Sürûd	Semen	Sünbül	Siyeh-fâm	Sir-âb
	Seylâb	Simâ	Sîne		
Şın (ش)	Şair	Şâne	Şebboy	Şeb-i Yeldâ	Şitâ
	Şerer	Şerm	Şiir	Şeytân	Şemsiye
	Şeftali				
Sad (ص)	Sabâ	Sabah	Sabûh	Sedef	Sanem
	Sayd				
Dad (ض)	Zaif				
Tı (ط)	Tabâbet	Tarâvet	Ta'n	Taleb	Tılsım
	Tûfan				
Zı (ظ)	Zâlim				
Ayın (ع)	Âşık	Âkibet-endîş	İşve	Afv	Unnâb
	Înâd	Ûd			

Gayın (غ)	Gar	Gamze	Gonca		
Fe (ف)	Fıstıkî				
Kaf (ق)	Kafes	Kılâde	Kalb	Kalem	Kumru
Kef (ك)	Kebûd	Kitâbe	Kitâb	Girdâb	Gerden
	Gül	Günâh-kâr			
Lam (ل)	Lâle				
Mim (م)	Mâzi	Mâ-fi'l-bâl	Mahtâb	Mecnûn	Mücevher
	Muhabbet-nâme	Mahbûbe	Mahrem	Mahzûn	Mürâî
	Mirvaha	Mezâr	Müjgân	Müjde	Müsekker
	Meşşâtâ	Meşâmm	Müşâfehe	Müştâk	Mudhike
	Muztarib	Muamma	Muğber	Mukaddes	Melâhat
	Melâl	Memât	Mûsiki	Mûm	Mey-perest
Nun (ن)	Nâz	Nâhîd	Nedâmet	Nedîme	Nergis
	Nüsha	Nasihât	Neuzübillah	Nikâh	Nevbâve
	Nil-fâm	Nim-nigâh			
Vav (و)	Veyl				
He (ه)	Hercâî	Herîm	Hem-âgûş		
Ye (ي)	Yây				

Tablo 1: Sevda Lügâti ve Sözlükbirimler

Tablo 1’de yer alan sözlükbirimlerin doğrudan aşk ve sevda izleği bağlamında seçildiği gözlemlenmektedir. İzlek bağlamında seçilen bu sözlükbirimler, ilk bakışta bir töz gibidir. Bunların bir töz gibi oluşu sözlüğün bir biçim olarak üst-metinsellik düzleminde dönüştürülmüş olmasından kaynaklanır. Ancak bir gösterenin başka gösterenler aracılığıyla açıklanan sözlük, *Sevda Lügâti* bağlamında biçimsel dönüştürüme uğratılır. Böylece sözlükbirimler göstergeleşir. Bilindiği üzere göstergeleşme (İng. Semiosis), Saussurean bir bakış açısıyla bir gösteren ile bir gösterilen arasında kurulan anlamsal ilişkiye ve anlam üretim sürecine gönderimde bulunur (Greimas ve Courtés, 1982, s. 285). Anlamsal ilişkinin oluşması, “sözlükbirim” kavramından “gösterge” kavramına geçildiğini gösterir ki bu yüzden *Sevda Lügâti*, bir sözlük-metin olarak tanımlanabilir. Bu savı ortaya koymak adına, birkaç alıntıya başvurmak yerinde olur:

İşkence

Mahkûmlara, mücrimlere yapılan eziyet.

Bu eziyetten derd-i manevisini ilk sevdiğim Büyükkada’da son isyan ettiğim vakit Beşiktaş karakolunda tecrübe ettim. Fakat her iki yerde de muhafaza-i aşka yemin ve o kelime-i mukaddeseye rabt-ı kalb ettiğim için nâr-ı nemrûd bana gülşen oldu, diyebilirim.

İşkence nedir hep bilir işkence çekenler (Mehmed Celâl, 1912, s. 12).

(...)

Terâne

Kâinat baştan başa bir âheng-i tabîi ile doludur. Bir kadının sesinde musiki titrer. Bir âşkın seviyorum demesi kalbin bir lahn-ı hazinidir. Mûsiki, bir kuşun kalbinde gizlenir. Yapraklar içinde terâne-sâz olur. Sahilde dökülen dalgalarda hep musiki gizlenir. Mûsiki

bir çocuğun sesinde masûmâne nağmeler husûle getirir, bir derenin şırıltısı, bir kavalın sadâsı, bir ûdun feryâdı, bir tamburun enini, bir piyanonun âhengi hep mûsikîdir. Bir validenin -gecelere mahrem olan- ninnisi bir lahn-ı semâvîdir. Bir meşcere şiir ise, rüzgâr nağmedir. Mûsikisiz hiçbir kavim yoktur! İlk nefes mûsikî, son nefes yine mûsikîdir. Tezyîd-i aşka bâis olan mûsikî olur(1912, s. 122-123).

Başlangıçta birer sözlükbirim gibi tanımlanan “işkence” ve “musiki” maddeleri Kâmûs-ı Türkî’de şöyle tanımlanır: “Evâilde verilen azâb ve ukubet ki envayı mahsus-ı âlât-ı iblisâneleri de var idi” (2010, s. 119) ve “Elhân u nağâmat-ı usûl ve kavaidinden bahseden ilm” (2010, s. 1329). *Sevda Lügâtî*’nde de her madde ilk olarak bir sözlükbirim biçiminde tanımlanır ki işkence, “mahkumlara, mücrimlere yapılan eziyet”, musiki ise terâne/nağme şeklinde tanımlanmıştır. Bu noktada işkence de musiki de tözdür. Ancak sözlükbirimlerin göstergeleşmesi, öznenin belirmesi ve sembolik bir kullanılması aracılığıyla gerçekleşir. Nitekim Barthes “Tamamen sembolik bir doğası olduğunu düşündüğümüz, böyle algıladığımız ve kabul ettiğimiz bir yapıt, metin olur” (2013, s. 73) der.

İşkence için sözceleme öznesi, sözlük biçimi dâhilinde özyaşamöyküsel unsurlara başvurur. Öncelikle ben-öyküsel anlatıcı aracılığıyla dilin anlatım işlevi dâhilinde kullanıldığı ve Büyükaada, Beşiktaş gibi göndergelere başvurulduğu görülür. Bunların devreye girmesi “işkence”yi bir sözlükbirim olmaktan çıkararak göstergeleştirir, bir bağlama oturtarak onu bir biçime kavuşturur. Musiki için ise romantik bir bilinç geliştirildiği açıktır. Bütün bir evrenin musiki ile dolu olduğunun vurgulanması ve musiki-hassasiyet arasında kurulan ilişki dönemin şiir anlayışını poetik bir düzlemde ifade eder. Böylece musikide sembolik bir dil kullanımıyla göstergeleşmiştir. Metinlerarası süreç de bunun ardından başlamaktadır. Alıntılar ve anıştırmalar, yazınsal eserlerin alıntılanmasıyla bir sonraki düzleme taşınır. Bu da metnin yapısını açıkça ortaya koyar:

sözlükbirim • sembolik dil • alıntıVanıştırma ≡ sözlükmetin¹

Söz konusu yapı hemen hemen her madde başında yinelenir ve “bizzat nesneye edebi şeyin kendine dönüşür. Daha önce hemen her zaman olduğu şey değildir artık: Ya bir keşif enstrümanı, bir okuma yöntemi, içeriği açığa vuran bir özellik ya da içerikten ve terimlerden bağımsız bir nesnel ilişkiler sistemi”ni (Derrida, 2020, s. 27) ifade eder. Böylece *Sevda Lügâtî* de yazınsal olanın kendisine dönüşür, bünyesinde barındırdığı yapı aracılığıyla anlam üretmeye başlar, yapıt değil metin olur. *Sevda Lügâtî*’nin metin oluşu belirtildiği gibi metni bir ara-metin hâline getirir ve metinlerarası düzlemde başka anlamlara kapı aralar. Bundandır ki alıntı, anıştırma ve *Sevda Lügâtî* bağlamında yanmetinsellik üzerinde durmak yerinde olur.

Alıntı

Bir seçme işlemine de gönderimde bulunan metinlerarasılık, bir bilinçle ilişkilendirilebilir, çünkü metinlerarasılık terimi, bir (veya birkaç) gösterge sisteminin/sistemlerinin bir diğerine aktarımını ifade eder (Kristeva, 1984, s. 59-60). Bir veya birkaç gösterge sisteminin bir diğerine aktarılması, bir bilinç doğrultusunda ve belirli yöntemler aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu yöntemlerin

¹ Oluşturulan formül Roland Barthes’ın *Moda Sistemi* adlı çalışmasından hareketle oluşturulmuştur. Barthes, anlam aktaran ana kalıbı ele alarak nesne, dayanak, değişke kavramlarını bu ana kalıp dâhilinde anlamlandırmıştır (2021, s. 79). Böylece ana kalıbın temel yapısını ortaya koymuştur. Sözlük-metin kavramı bağlamında da sözlükbirim, sembolik dil, alıntıVanıştırma arasında kurulan basit birleşim ilişkisi (•) sözlük-metni meydana getirmektedir.

en görünür olanı alıntıdır. Temelde bir yazardan ya da ünlü birinden bir parçanın alıntılanması şeklinde tanımlanan alıntı, iki ya da daha fazla metnin birbirlerine eklenmesine olanak sağlar (Aktulum, 2014, s. 77). Böylece metinlerarası ilişki gerçekleşmiş olur ki *Sevda Lûgati'*nde bunun pek çok örneğine rastlamak mümkündür.

*Sevda Lûgati'*ne dair yapılan yapısal tespitte alıntının anlam üretim sürecinde ve yapının metinleşmesindeki rolü vurgulanmıştı. Bu doğrultuda *Sevda Lûgati'*nde yapılan alıntılar üzerinde durmak yerinde olur. İlk olarak alıntı yapılan yazarları şu şekilde göstermek mümkündür: Abdülhak Hâmid, Ademi, Âgâh Paşa, Ahmed Rasim, Ahmed Vefa, Ali Efendi, Ali Ruhi, Ali Ulvi, Avni, Baki, Beliş, Cenap Şehabettin, Fasih Dede, Fatih Sultan Mehmed, Fazıl-ı Enderûnî, Feyzî, Fitnat, Fuzuli, İlhami, Laedri, Muallim Feyzi, Muallim Naci, Nabi, Namık Kemal, Nedim, Nefi, Nevres, Nevres-i Kadim, Rezaizâde Mahmud Ekrem, Sabî, Senih Efendi, Şeyh Efendi, Şeyh Galib, Üsküdarlı Safi, Üsküdarlı Talat, Vasıf Enderuni, Ziya Paşa.

Yukarıda isimleri sayılan şairler içerisinde en sık alıntılananlar ise şunlardır: Muallim Naci (24), Rezaizâde Mahmud Ekrem (13), Fuzuli (10), Nedim (7), Abdülhak Hâmid (4). Alıntı yapılan şairler arasında birtakım ortak noktalar olduğunu söylemek mümkündür. Abdülhak Hâmid ve Rezaizâde Mahmud Ekrem yeni Türk şiirinin kurucuları olarak belirirken Muallim Naci mutavassıfına gönderimde bulunur. Fuzuli ve Nedim'den yapılan alıntılar ise doğrudan Mehmed Celâl'in arada kalmışlığının bir ifadesidir. Nitekim Mehmed Celâl'in kendi şiirlerine bakıldığında eski ve yeninin bir arada bulunduğu açıkça görülebilir². Sözlük ve metinlerarasılık bağlamında bu durum yorumlandığında ise sözlüğün alıntılar aracılığıyla da bir bağlama yerleştirildiğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda "eşk" maddesi kolaylıkla alıntılanabilir:

Gözyaşı. Beşikte başlar, mezarda biter. Yağmur semanın, şebnem baharın gözyaşıdır. Zaman olur ki bir sıra inci şekline girer, kumral kirpiklerin her târına birer necm-i dirahşân gibi dizilir, yine zaman olur ki bir âşık-ı mecnunun kahkahaları arasında mübhem, yavaş, sâkit sâkit akar. Oh! Edîb-i Muhterem Ahmed Rasim'in 'Âsâr-ı Hayâl' unvanlı kitabına yazdığım takdir-nâme mahsusunda söylediğim gibi:

Bir gözyaşıdır bütün bu enhâr

Bir gözyaşıdır bütün bu ebhâr

Maksad şu meâli söylemektir:

Bir gözyaşı bir deniz demektir!

Muallim Naci merhum hüsn-i perişan-ı tabiata karşı:

Mahrum olalı tekellümünden

Kan ağlıyorum tebessümünden

Bakıp bakıp, yüzüne ağlarım garip garip

Güler bu hâle o şirin-i dehen latif latif

derken, müşarünileyhten pek çok evvel gelmiş olan Fuzuli'nin:

Her gören aybetti âb-ı dide-i giryânımı

Eyledim tahkik görmüş kimse yok cânânımı

ve:

² Söz konusu durum Ara Nesil şiirinin belirgin özelliklerinden biridir. Nitekim Ara Nesil şiirinde eski ve yeninin bir arada var olmaya çalıştığı görülmekte olup hem Divan şiiri geleneği devam ettirilmekte hem de yeni şiire dair arayışlar sürdürülmektedir (Turan, 2023, s. 20).

Seni görmek müteazzir görünür öyle ki eşk
 Sana baktıkda dolar dîde-i giryânımıza
 Cenab Şahabeddin'in:
 Ben ağlıyorken ağlasa yağmurla âsmân
 Birlikte âsmân ve tabiatla ağlasam
 İlhamî'nin:
 Gördü de derd-i dil-i zânımı rahm etti tabîb
 Dedi ey hasta-i hicrân sana dermân ağlar!

Bedîaları ağlaya ağlaya saçılan kıymetdar ve saf ve pâk incilerden ibarettir.
 Kadının erkeğe karşı ilk itirafı gözyaşı, erkeğin kadına karşı ilk hediye-i murassası yine gözyaşıdır.
 Elhâsıl şairin dediği gibi:
 Giryân geldim bu âleme giryân gittim
 Elimden gelse, iktidarım taalluk etse 'Gözyaşları' diye bir hikâye yazacağım ve bu hikâyede başka başka, safha safha, katre katre meserret-âmiz ve zehr-âgin-i bî-meâl ve pür-mazmun gözyaşları göstereceğim...
 Oh! Bütün âşıkların, bütün talihsizlerin, bütün yetimlerin, bütün bî-keslerin, bütün sefillerin gözyaşlarının ihtiva ettiği manayı birer birer sayıp dökeceğim.
 Sonra Adalı sevdiğime hitap ettiğim gibi:
 Ağlama lâyıkmıdır âh eylemek
 Ağlama şâyân-ı perestîş melek
 diyeceğim.
 Oh! Ben çok tecrübe ettim: Muztarip olduğum zaman ağlamak beni boğulmaktan korkutuyor. Gözyaşı meselesine burada hitâm veriyorum: Şâyân-ı hürmet kari ve hususa karilerimi gözyaşlarıyla daha ziyade müteessir etmek istemem. Müstaid-i girye olan güzel gözlerin kızarması, bu düşündüğüm, gördüğüm, döktüğüm gözyaşlarının hiçbirinin, hiçbir katresine değmez (1912, s. 8-11).

Alıntılanan eşk maddesi, sözlük-metnin en uzun maddelerinden biridir. Bu madde, bir sözlükbirim olmaktan çıkıp bir metin hâline getirilmiştir. Bu savı kanıtlamak adına ilk olarak metinde kullanılan biçime dikkati çekmek gerekir. Dilin anlatım işlevi dâhilinde sıfatların yoğun bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmektedir. "Kumral kirpik", "necm-i dırahşan", "âşık-ı mecnun", "başka başka, safha safha, katre katre meserret-âmiz ve zehr-âgin-i bî-meâl ve pür-mazmun gözyaşları", "güzel gözler", vb. gibi kullanımlar bu bağlamda dikkati çeker. Bu sözcük gruplarının tamamı gözyaşını nitelemekte ve öznel bir düzleme yerleştirmektedir. Söz konusu öznellik, dili şiirsel işleve yaklaştırır ve romantik bir bilinç dâhilinde bir hassasiyet geliştirildiğini gösterir. Bununla beraber, birinci tekil kişi eklerinin kullanımı da sözlükbirimin metinleştirildiğini açıkça göstermektedir.

Metinleşme sürecindeki diğer boyut, alıntı bağlamında metinlerarası ilişkinin devreye girmesi aracılığıyla sağlanmıştır. Alıntılar sırasıyla Mehmed Celâl -ki bu öz-alıntıdır-, Fuzuli, Cenap Şahabettin ve İlhamî'den yapılmıştır. Alıntıların ortak noktası, gözyaşının aşk izleği dâhilinde marazi bir boyutta ele alınması ve eski ile yeninin bir arada varlığını sürdürdüğünü göstermesidir. Bu noktada Divan şiirinin temelinde yer alan âşık-sevgili ilişkisi de öne çıkarılmış ve yanmetinsel

bir unsur olarak değerlendirilebilecek *Sevda Lüğâtî* başlığının anlambilimsel bir önemele oluşturduğu da açıkça görülmektedir. Bütün bu yapı (sözlükbirim • sembolik dil • alıntıVanıştırma ≡ sözlükmetin), sözlükbirimin belirgin bir şekilde metinleştirildiğini açıkça göstermektedir. Söz konusu durumu detaylandırmak adına “ilbâs” maddesi alıntılanabilir:

Örtünmek. Giydirmek.

- Bak sevdiğim! Gündüz bitti, gece başladı. Ay doğuyor.

- Doğdu bile...

- Şair ne güzel söylemiş.

- Nasıl?

Şeb hulûl eyleyince nûr-ı kamer

Eder eşcâra sırmalar ilbâs (1912, s. 18).

Abdülhak Hâmîd'in *Hoş-nişinân* şiirinin 7 numaralı nağmesinden (1879, s. 7) alıntılanan dizeler doğa-aşk izlekleri arasındaki bağıntıyı vurgulamaktadır. Nitekim diyalog biçiminin de alıntılanıp metnin bir parçası hâline getirildiği görülmektedir. Diyalog, âşık ve sevgili arasındadır. Gecenin başlayıp ayın doğmasıyla oluşan yarı-aydınlık durum, romantik bir doğa uzamının varlığını ortaya koyar. Bu uzam içerisinde âşık-sevgilinin birlikteliği Abdülhak Hâmîd şiirinin bütün Türk şiirini derinden etkileyen *Hoş-nişinân*'yla aktarılmaktadır. Böylece metinlerarası ilişki doğmuş, sözlük-metin bir ara-metin olarak belirmiştir.

Anıştırma

Bir gönderme türü olan anıştırma, çoğunlukla örtük ve dolaylıdır. Bu yüzden anıştırma, okuru belirtilmemiş, açıkça söylenmemiş olanı bulmaya/anlamaya yönlendirir. Okurun söylenmemiş olanı bulması/anlaması ise sözcüklerle ilişkilidir, anıştırmalar sözcükler içerisinde konumlandırılmış (Irwin, 2001, 287-288), metnin bir parçası hâline getirilmiştir. Bundandır anıştırmanın alıntıya nazaran tespit edilip anlamlandırılması daha güçtür. *Sevda Lüğâtî*'nde anıştırma daha çok dönem şiiriyle ilintilidir. Bu bağlamda ilk olarak “bedevî” maddesi alıntılanabilir:

Sahra-nişin olan, kırdaki ikâmet eden.

Şehirlerin tezyinat-ı sunîyelerine rağmen hüsn-i tabii ancak bedevîlerde bulunur, aşk-ı tabii onlarda aranmalıdır.

Medeniyette güzellik sunî

Bedevîyette güzellik haktan (1912, s. 32).

Tanzimat edebiyatında Rousseau'nun etkisi açıktır. Doğaya karşı romantik bir bilinç geliştirilmesinde Rousseau'nun etkisi büyüktür. Rousseau bunu *Emile*'de köylü ve vahşi karşıtlığı yaratarak şu şekilde dile getirir: “Köylüler kaba sabadır, incelikten uzaktır, beceriksizdir; duyularının güçlü oluşuyla tanınan vahşilerse zihinlerinin inceliğiyle daha çok tanınırlar: Genellikle bir köylüden daha hantal bir yaratık olmadığı gibi bir vahşiden daha ince bir yaratık da yoktur” (2010, s. 133). Burada vahşi, bedevîye karşılık gelmektedir ve Türk edebiyatında bu izleğin belirgin olması ise yine Abdülhak Hâmîd'in *Hoş-nişinân* şiiriyle gerçekleşir. *Hoş-nişinân*'da yaratılan ve Belde-güzin şiiriyle pekiştirilen bu karşıtlık Ara Nesil şairlerince sık sık yinelenmiştir. Yukarıda alıntılanan bedevî maddesi de bu duruma bir anıştırma olarak belirmektedir. Doğallığın derin yapısında yer alan güzellik ve doğal aşkın kendisi yalnızca bedevîlerde/vahşilerde görülmektedir.

Alıntıda da aynı karşıtlığın yinelenildiği açıktır. Bu doğrultuda anıştırmaya bir örnek daha vermek adına “pirahen” maddesi de alıntılanabilir:

Gömlek.

Helâli olursa, bütün gerden, bütün sîne, bütün vücut mübalağalı bir surette teressüm eder.

Deniz köpüklerinin içinden Venüs’ün zuhuru gibi... ‘Gömleğime emniyet edemem.’ sözü bir darb-ı mesel teşkil eder.

Hûn ile âlûde gördükte Kâmis-i Yusûf’u

Kalmadı sırtındaki pirâhene emniyetim (1912, s. 56-57).

Yukarıdaki alıntıda anıştırmanın iki farklı göstergeye yapıldığı görülmektedir: Venüs ve Yusuf Kıssası. Bu bağlamda ilk olarak Venüs üzerinde durmak yerinde olur. Mitolojik bir gönderge olarak kadın güzelliğini vurgulamak için anıştırılan Venüs, aktarılanlara göre dalgaların köpüğünden doğmuştur (Can, 2011, s. 113). Bu maddede yaratılan güzel kadın imgesi de Venüs’e göndermede bulunur. Ancak bu gönderme yapılırken bir anıştırmanın var olduğunu belirtmek gerekir. Bu noktada ilk olarak Mehmed Celâl’in *Venüs* başlıklı romanının ön sözünü göz önünde bulundurmak gerekir:

Venüs nedir? Eski Yunanlıların itikadınca hüsn ilahesi, tabir-i aharla deniz köpükleri arasında bulunmuş bir duhter-i latif!...” mi diyeceksiniz? Şu facia eğer yine Yunanlıların itikadınca daha sağ ise pek ihtiyarlanmış olacağı tabî bulunan hüsn ilâhesinden bahs değildir.

Bir şâirin sevdiği kızı, ve bu bâbda ceryân eden vukuatı musavverdir. Şair o kıza bir münasebetle ‘Venüs’ nâmını vermiş, burada şâirin mâşukası o nâm ile zikr olunmuştur (1886a, s. 2-3).

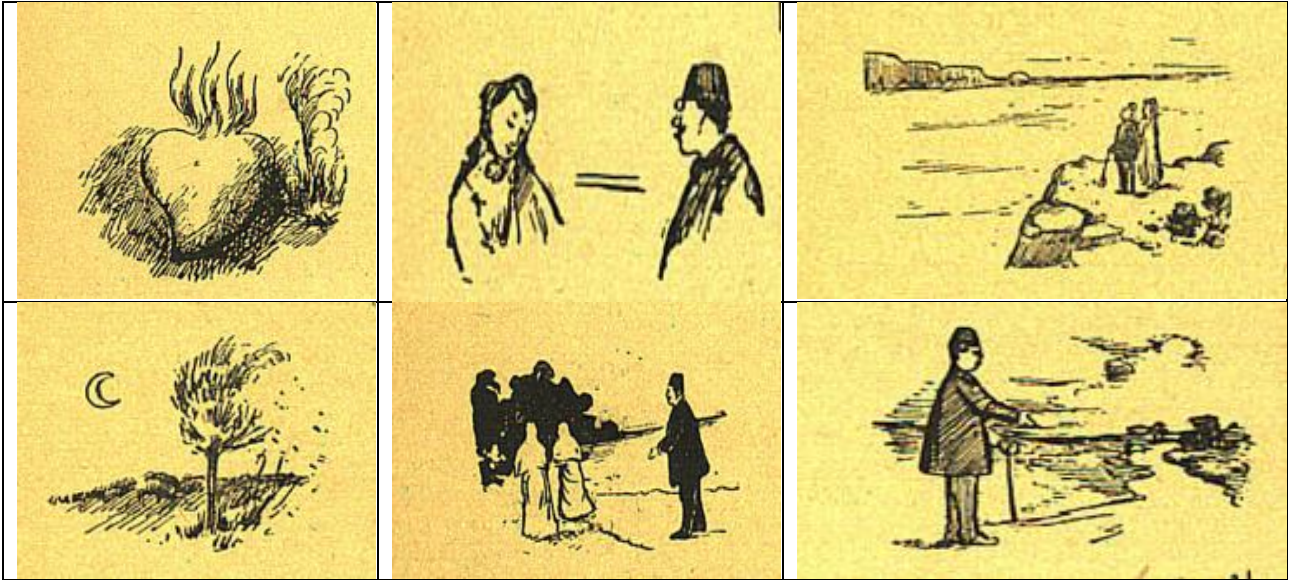
Venüs romanının önsözünden yapılan bu alıntı, Venüs’ün bir benzetme unsuru olarak anıştırıldığını gösterir, fakat romanda Venüs’ün anlamsal olarak değiştirildiği belirtilmiştir. Adalar şairi olarak bilinen Mehmed Celâl, Venüs’ü *Ada’da Söylediklerim*’in en sözünde de dile getirir. Bu bağlamda şu sözceyi alıntılanmak yerinde olur: “Meselâ, şairin nazar-ı dikkatini ressam-ı meşhur Rafael’in tasvir, daha doğrusu tasavvur eylediği bir Venüs levhası işgal ediyor. Şair levhaya baktıkça ol tasvir zihnine nakşolunmağa başlar. Ona baka baka şiir söyler. İşte o tabîdir!” (1886b, s. 5).

Şair, şiir ve resim arasında kurulan Venüs bağlamında kurulan ilişki Mehmed Celâl’in eserlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Roman ve şiirinde de görülen Venüs kullanımı hem mitolojiye hem de resim sanatına anıştırmada bulunmaktadır. Nitekim Mehmed Celâl de Rafael’in Venüs’üne göndermede bulunmuştur. Rafael’in eserinde Venüs, bir deniz kabuğunun üstünde doğumunu gösteren bir şekilde resmedilmiştir.

Pirahen maddesindeki diğer anıştırma ise Yusuf Kıssası’nadır. Burada kanlı gömleğe bir anıştırmanın var olduğu görülmektedir. Bilindiği üzere Yusuf’a ait olduğu belirtilen kanlı gömlek “onun kardeşlerinin zulmüne uğrayan bir mazlum olduğunu sembolize ederken bu hadisenin içinde yer alan diğerleri için de anlamlar içermektedir. Bu gömlek bir taraftan Yûsuf’un öldüğü yalanın delili olarak gösterilmeye çalışılırken beklenmedik biçimde yaşadığı gerçeğinin delili olmuştur” (Göre, 2017, s. 1039). Alıntıya göre pirahen maddesi de aynı kıssayı anıştırmaktadır ki madde dâhilinde yapılan alıntı da bunu açıkça göstermektedir.

Sözlük-metinde Bir Diğer Boyut: Yanmetinsellik

Metinlerarasılık kavramının geniş bir perspektifte kullanıldığı bilinmektedir. Dünyanın bir metin olarak algılanması, farklı gösterge alanlarının birbirleriyle etkileşime girmesine, birbirlerini beslemesine ve metnin zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Yanmetinsellik kavramını da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Nitekim yanmetinsellik, “bir metnin ilk bakışta aynı metnin dışında kalan, ikinci dereceden metinsel unsurlara yan, başlıklar, altbaşlıklar, arabaşlıklar, önsözler, sonsözler, uyarılar, notlar, tanımlıklar, yer verilen resimler, kapağı ve metinöncesi unsurlar (yani karalamalar, taslaklar” ile olan ilişkilerini kapsar” (Aktulum, 2011, s. 478). Bununla birlikte yanmetnin çevre metin ve çevrekitap olmak üzere iki ögesi mevcuttur. Çevremetin, başlık, önsöz, sonsöz, resimler, vb. şeylere gönderimde bulunurken çevrekitap, söyleşiler, röportajlar, mektuplar, vb. şeyleri içerir (Eziler Kıran ve Kıran, 2021, s. 55-56). *Sevda Lügâti*'nde yan-metinsellik bir anlam aktarıcı olarak resimlerde bulunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak “âteş” maddesi bağlamında kullanılan resim şu şekilde alıntılanabilir:

Tablo 2: *Sevda Lügâti*'nde Yanmetinsel Ögeler

Tablo 2'de yer alan resimler (soldan sağa) ateş, işbirar, inşirah, eylül, bî-vefa, hülya maddelerinden alıntılanmıştır. Bu resimlerin ortak yanı, maddelerin metinleşmeleri bağlamında izlekleri öncelenmesidir. İlk olarak ateş maddesinde yanan bir kalp mevcuttur ve ateş, hassas gönüllerde için için yanan bir ateş olarak tanımlanmıştır (1912, s. 3). Söz konusu tanımlamanın küçük hassasiyetler çerçevesinde yapılmış ve metnin bir bağlama yerleştirilmesine olanak sağlamıştır. Gücenmek anlamına gelen işbirarı ve vefasız anlamına gelen bî-vefayı da bu bağlamda anlamlandırmak mümkündür. İşbirar âşık ve sevgili arasındaki kırgınlık bağlamında tanımlanmıştır ve resimde âşık-sevgili ilişkisine gönderimde bulunmaktadır (1912, s. 13). Bî-vefada ise kadınların arkasında yalvaran bir âşık resmedilmiştir (1912, s. 47). Böylece klasik düzlemde âşık-sevgili ilişkisi yanmetinsel düzlemde resmedilmiştir.

İnşirah, eylül ve hülyanın ortak noktası ise aşk-doğa izleğinin birbirlerini beslemesidir. Ferah anlamına gelen inşirah, sözlük-metin bağlamında farklı düzlemde tanımlanmıştır. Âşıkane bir

hayatın sevinç dolu olmadığı vurgulanmış ve bir âşığın ferahtan çok kederi olduğu ifade edilmiştir (1912, s. 22). Söz konusu durum bir âşık ve sevgilinin uçurumun kenarında denize bakarak resmedilmesiyle anlatılmıştır. Aşkın ve çaresizliğin göstereni olarak uçurumun kenarından seyredilen deniz burada da âşığın kederini ifade etmektedir.

Eylül ise bir benzetme aracılığıyla aktarılmıştır. Eylül, sonbaharın sarı yaprakları arasında hazin hazin gülümseyen veremli bir kadına benzetilmiştir (1912, s. 26). Bu noktada da doğa-aşk-hastalık bağlamında romantik bir bilinç oluşturulduğu açıktır. Romantizmle birlikte aşkın ve ayrılığın bir metaforu hâline getirilen verem, burada sonbaharla özdeşim kurulmasına olanak sağlamaktadır. Resimde de yaprak dökülen bir ağaç ve yarı aydınlık bir doğa tasviri yapılmıştır. Doğanın yarı aydınlık oluşu resimde bulunan ay aracılığıyla aktarılmaktadır.

Son olarak hülya, hayal şeklinde tanımlanmış ve âşığın tesellisi olarak gösterilmiştir (1912, s. 76), çünkü âşık, sevgilisinden hep ayrıdır. Sevgiliye kavuşabildiği yer hayalleridir. Vuslatın hayaliyle yaşar, vuslat gerçekleşmediği için ayrılık acısıyla yanıp tutuşur. Resimde de bir âşığın doğayı seyrederek hülyalara, yani sevgiliyle birlikte olabildiği hayal dünyasına daldığı görülmektedir. Böylece yanmetinsellik bağlamında sözlük, bir sözlük-metin olarak belirmiştir.

SONUÇ

Yapısökümcü bir perspektifte sözlüğün bir biçim olarak alıntılanıp bir yapıt olmaktan çıkarılmasının mümkün olduğu gözlemlenmiştir. Sözlüğün bir yapıt olmaktan çıkarılması -ki burada yapıt bir referans kaynağına gönderimde bulunmaktadır-, onun metinleşebileceğini gösterir. Çünkü sözlüğün kendisinin de bir yazı biçimi olduğu açıktır ve bir yazı biçimi olarak sözlüğün üstmetinsel düzlemde başka metinler tarafından alıntılanması mümkündür. Sözlüğün bir yazı biçimi olarak alıntılanabilmesi, birer töz olan sözlükbirimlerin bir bağlama yerleştirilmesine ve bu doğrultuda metinleşmesine olanak sağlamaktadır. Sözlükbirimlerin metinleşmesi sözlüğü metinlerarası ağın bir parçası hâline getirmektedir. Böylece sözlük, metinlerarasılığın kavramsal alanından hareketle incelenebilmekte ve sözlük, ara-metin olarak inceleme nesnesi hâline gelebilmektedir.

Sözlüğün bir ara-metin olarak söylemsel alana dâhil olabilmesi, şüphesiz her sözlük için geçerli değildir. Ancak dönemi için ilginç örneklerden biri olan *Sevda Lüğâti*'nin bir sözlük olmaktan çok poetik bir metin ve romantik bilincin ürünü oluşu açıkça metinsellik ile ilintilidir. Bu da *Sevda Lüğâti*'ni bir başvuru kaynağı olmaktan çıkararak bir ara-metin hâline getirmiş ve metinlerarası sürecin başlamasına olanak sağlamıştır. Bundandır ki *Sevda Lüğâti*, metinlerarası ağ içerisinde bir ara-metin, kendi yapısı dâhilinde ise bir sözlük-metin olarak adlandırılabilir. Söz konusu durum yapıt/metin karşıtlığından hareketle sözlük ve metinlerarasılık arasındaki belirleyici noktadır.

KAYNAKÇA

- Abdülhak Hâmid (1879). *Sahrâ*. İstanbul: Mihrân Matbaası.
 Aktulum, Kubilay (2011). *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
 Aktulum, Kubilay (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
 Allen, Graham. (2000). *Intertextuality*. Londra ve New York: Routledge

- Barthes, Roland (2013). *Dilin Çalışma Sesi* (çev. Ayşe Ece-Necmettin Kâmil Sevil-Elif Gökteke). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, Roland (2021). *Moda Sistemi* (çev. Ayşe Meral). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Cabré, M. Teresa (1998). *Terminology Theory, Methods and Applications*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Can, Şefik (2011). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: Ötüken.
- Culler, Jonathan (2001). *The Pursuit of Signs*. New York: Routledge.
- Derrida, Jacques (2014). *Gramatoloji* (çev. İsmet Birkan). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Derrida, Jacques (2020). *Yazı ve Fark* (çev. P. Burcu Yalım). İstanbul: Metis Yayınları.
- Eziler-Kıran, Ayşe ve Zeynel Kıran (2021). *Yazınsal Okuma Süreçleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Frawley, William (1985). "Intertextuality and the Dictionary: Toward a Deconstructionist Account of Lexicography". *Dictionaries: Journal of the Dictionary Society of North America*, 7(1), 1-20.
- Genette, Gérard (1997). *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Göre, Zehra (2017). "Yusuf Kıssasında Bir Sembol Olarak 'Gömlek'". *International Journal of Languages Education and Teaching*, 5(4), 1031-1048.
- Greimas, Algirdas Julien ve Joseph Courtés (1982). *Semiotics and Language*. Bloomington: Indiana University Press.
- <https://sozluk.gov.tr/> (erişim 17.07.2023)
- Hartman, R. R. K. ve James, Gregory. (1998). *Dictionary of Lexicography*. Londra ve New York: Routledge.
- Irwin, William (2021). "What Is an Allusion?". *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 59(3), 287-297.
- Kahraman, Mehmet (2016). "Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 3288-3312.
- Kristeva, Julia (1980). *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art* (çev. Thomas Gora, Alice Jardine, Leon S. Roudiez). New York: Columbia University Press.
- Kristeva, Julia (1984). *Revolution in Poetic Language* (çev. Margaret Waller). New York: Columbia University Press.
- Leitch, Vincent B. (1983). *Deconstructive Criticism An Advanced Introduction*. New York: Columbia University Press.
- Mehmed Celâl (1886a). *Venüs*. İstanbul: Dikran Karabetyan Matbaası.
- Mehmed Celâl (1886b). *Ada'da Söylediklerim*. İstanbul: A. Maviyan Şirket-i Mürettebiye Matbaası.
- Mehmed Celâl (1912). *Sevda Lüğâti*. İstanbul: Şems Matbaası.
- Rousseau, Jean Jacques (2010). *Emile* (çev. Yaşar Avunç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarup, Madan. (2004). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm* (çev. Abdülbaki Güçlü). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Saussure, Ferdinand. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri* (çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual.
- Şemsettin Sami (2010). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Turan, Taner (2023). *Ara Nesil'de Şiir*. Çanakkale: Paradigma Akademi.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

